

alföld

IRODALMI, MŰVELŐDÉSI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

BARÁNSZKY LÁSZLÓ
KISS ANNA
ÁSZLÓFFY CSABA VERSEI

MÁRTON LÁSZLÓ
NÉZŐJÁTÉKA

KERESZTURY TIBOR
INTERJÚJA
CSENGEY DÉNESSEL

NYÁDI SÁNDOR 60 ÉVES:
GÖRÖMBEI ANDRÁS
CS. NAGY IBOLYA ÍRÁSAI

DÁVIDHÁZI PÉTER
TANULMÁNYA
SZABÓ MAGDÁRÓL

NEGYVENEDIK ÉVFOLYAM

1989/5

alföld

NEGYVENEDIK ÉVFOLYAM - 1989. MÁJUS

<i>Baránszky László</i> versei: fordított fuji, nyár	3
<i>Kiss Anna</i> verse: Az esély (Az álmok és a szél)	4
<i>Pintér Lajos</i> versei: Háttal az ifjúságnak, Háttal a homálnak	6
<i>Márton László</i> : Anyagok átszellemülése (világpolgári nézőjáték)	7
<i>Tóth László</i> versei: Ádám kisdolgát végezvén, Szorít a lét	21
<i>Dobozi Eszter</i> versei: Defenzíva, Földigiliszta	22
<i>Babics Imre</i> verse: A nagy léggömb utasai	23
<i>Lászlóffy Csaba</i> versei: A sterilizálók, A megkezdett naptár, Más időben	25
<i>Csengey Dénes</i> : Találkozások az angyallal (regényrészlet)	27
Jelen idejűvé tenni a történelmet (<i>Keresztury Tibor</i> beszélgetése <i>Csengey Dénessel</i>)	33

Kányádi Sándor 60 éves

<i>Görömbei András</i> : Kányádi Sándor <i>Krónikás éneke</i>	42
<i>Cs. Nagy Ibolya</i> : Önfelmutatás és harangzúgás (Kányádi Sándor: Sörény és koponya)	48

Tanulmány

<i>Dávidházi Péter</i> : Szabó Magda angliai útinaplója (Az irodalmi zárándoklat lélektanához)	54
<i>Lisztóczy László</i> : „Itt meghalt a régi varázslat...” (Mítosz és valóság szembesítése Gulyás Pál <i>Országúti esküvő</i> című versében)	62
<i>Bakó Endre</i> : A Debrecen-látomás lírai összegzése (Gulyás Pál: <i>Debrecen, ó-kikötő</i>)	67

Kritika

<i>Budai Katalin</i> : Csengey Dénes: A kétségbeesés méltósága	73
<i>Hima Gabriella</i> : Csiki László: Titkos fegyverek	75
<i>Tóth Piroska</i> : Ács Margit: A gyanútlan utazó; Az esély	78
<i>Bitskey István</i> : „Állottam vizének mélységei felett...” (Jegyzet Bán Imre Dante-könyvéről)	80
<i>Varga Pál</i> : Imre László: Arany János balladái	83
<i>Olasz Sándor</i> : Riportnapló Északról - és rólunk (Gergely Ágnes dokumentumkönyve)	86
<i>Porkoláb Tibor</i> : A nosztalgiaától a teóriáig (Első kötetes költők)	87

Figyelő

<i>Gorilovics Tivadar: „Magyar verses- és daloskönyv” franciául (Poèmes et chansons de Hongrie)</i>	91
<i>Imre László: Kazinczy Ferenc: Az én életem</i>	93
<i>Erdei T. Sándor: Perspektívánk, a halál (Kunt Ernő: Az utolsó átváltás)</i>	94

Képek

A borítón *Vecsey Zoltán* grafikái, a belső illusztrációk *Paulovics László* munkái.

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Kárpátaljai magyar költők versei

S. Benedek András esszéje a kárpátaljai magyar irodalomról

Sára Sándor filmszociográfiája: *Csonka-Bereg*, I. rész

Bényei Miklós, Für Lajos történelmi esszéi

Gunda Béla tanulmánya a moldvai magyarságkutatásról

Kritika

alföld

Irodalmi, művelődési és kritikai folyóirat

Juhász Béla főszerkesztő

Márkus Béla főszerkesztő-helyettes

Aczél Géza olvasószerkesztő

Bakó Endre

Fülöp László

Imre László

Simon Zoltán

Veliky János rovatvezetők

Keresztury Tibor munkatárs

figyelő

„Magyar verses- és daloskönyv” franciául

JEAN-LUC MOREAU: POÉMES ET CHANSONS DE HONGRIE

Amióta költészetünk „világirodalmi rangjának” elismertetése nemzeti gondjaink egyike, a fordításokat nálunk megkülönböztetett figyelem kíséri. A fordítás ugyanis sokak szemében mint a hön óhajtott, de mindedig sikertelen „áttörés” kulcskérdése jelenik meg. Maga Illyés sem gondolkodott erről másként, amikor esélyeinket latolgatva meghatározó jelentőséget tulajdonított nyelvi elszigeteltségünknek és a nyomában járó krónikus fordítóhiánynak: „Hiába kerülgetjük újra és újra ezt a problémát – fejtegette Béládi Miklósnak –, addig, amíg Nyugaton nem lesznek kellő számban őslakos betűértők, akik magyarul is tökéletesen tudnak, nem remélhetjük, hogy irodalmunk bejut abba a szent körbe, ahová különben – ezt a hiúság csitításául mondom – szomszédaink sem jutottak be jobban.”

A kollektív emlékezetben persze kínos tapasztalatok halmozódtak föl irodalmunk külföldi befogadása kapcsán. Tudjuk, milyen sebet ejtett annak idején a tekintélyes *Revue des Deux-Mondes* franciásan fennhéjázó kritikusa a *Toldi* költőjén, akinek eszmélkedése a magyar sorsként megélt elszigeteltségről a *Kozmopolita költészet* torokszorító vallomásaiban összegződött. Másfelől viszont az életben és versenyben maradás egészséges ösztönparancsa tiltakozott a lemondás, a beletörődés mégoly emelkedett indítékú filozófiája ellen, s inkább Ady Endrével érzett együtt, aki egy percre sem kételkedett abban, hogy „a világ minden más táján szent dalnok lett volna belőle”. Öntudata, mely egyúttal értéktudat is volt, az egész magyar költészet igényjogosultságát jelentette be a „világirodalmi rangra”. Nem csodálkozhatunk tehát azon, ha – az egyébként többnyire itthonról vagy legalábbis magyaroktól kezdeményezett – fordítói vállalkozások elsőrendű céljává, értékelésük fő szempontjává klasszikus és modern költészetünk tolmácsolása vált. Elvégre joggal lehetett gondolni arra, hogy a múlt században *végül is* világhírré jutott Petőfi példája nyomán ennek a költészetnek van a legnagyobb esélye és ugyanakkor a leginkább szüksége is az „áttörésre”. Osztozott ebben a hitben vagy reményben mindenki, aki költészetünk külhoni megismertetésén munkálkodott. Amikor negyedszázada Gara László Párizsban megjelentette nevezetes antológiáját, őt is ez a becsvágy fűtötte. De lényegében ezt az ügyet szolgálta minden említésre érdemes fordítói kezdeményezés, így Guillevic két kiadást is megért, egyébként nem antológiának szánt fordításkötete, a *Mes poètes hongrois* (Az én magyar költőim), melyben Arany Jánostól napjainkig terjedően szólatatta meg költészetünket. S természetesen ide kell sorolni az egy-egy költőt bemutató köteteket, melyeknek fordítói vagy szerkesztői között Radnóti-fordításával (1975) és Illyés-válogatásával (1978) ott találjuk Jean-Luc Moreau-t is.

Nem kevés történt tehát az elmúlt évtizedekben ezen a téren. Jean-Luc Moreau fordításköte egyrészt maga is ebbe a folyamatba illeszkedik, másrészt viszont ráirányítja tekintetünket egy eddig figyelemre nem méltatott jelenségre. Míg ugyanis a magyar irodalomról való gondolkodásunkban a népköltészetnek mindig is megvolt a maga el nem hanyagolható helye és jelentősége, nemzeti költészetünknek ezt a tartományát mégsem tekintettük soha a világirodalmi befogadás nélkülözhetetlen részének. Ez egyértelműen kiderül fordításirodalmunk futólagos áttekintésé-

ből is. Holott a népköltészetben a magyar versbeszéd alapjai tárnak föl, még elválaszthatatlanul az énekmondástól. Bizonyos értelemben tehát nincs is merészebb vállalkozás, mint e dallamszárnyakon repülő versbeszéd átültetése idegen nyelvbe, hát még ha ez az idegen nyelv a francia. Aligha van ugyanis verselés és énekmondás, mely a franciánál gyökerebben különböznék mindattól, amihez mi szokva vagyunk.

Jean-Luc Moreau erre, nem kevesebbre vállalkozott, kihasználva a lehetőséget, melyet egy francia kiadó gyermekirodalmi sorozata nyújtott számára. Elképzeléseit a világ legfogékonyabb, előítéletektől legkevésbé béklyózott közönségéhez igazíthatta, a jelek szerint maradéktalanul érvényesíthette, s így alkothatta meg ezt a verses- és daloskönyvet, mely egyetlen más antológiához, gyűjteményhez vagy hagyományos értelemben vett fordításkötethez sem hasonlítható.

A kötetben mintegy félszáz lekottázott dal, valamint hetven-egynéhány költemény sorjázik, ez utóbbiak elsősorban (bár nem kizárólag) a gyermekirodalom javából adnak ízelítőt. A fordító közel két évszázad magyar költészetéből válogatott, kiemelve a klasszikusok közül Petőfit (kilenc verssel), a maiak közül - nem nehéz kitalálni - Weöres Sándort (tíz verssel). Rajtuk kívül negyedszáz költő kap még helyet olykor több verssel is a kötetben. Ötletszerű kiemelés helyett álljon itt a nevük: Ady, Arany, Buda Ferenc, Csukás István, Darázs Endre, Gyárfás Endre, Gyurkovics Tibor, Hajnal Anna, Illyés Gyula, József Attila, Károlyi Amy, Kassák, Kisfaludy Sándor, Kiss Dénes, Kormos István, Móricz Zsigmond, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky János, Radnóti, Rákos Sándor, Sebők Éva, Tamkó Sirató Károly, Vasvári István, Végh György és Zelk Zoltán.

Ez a könyv mindenkinek ajánlható, aki szereti, ha meglepetések érik. Itt van mindjárt kötetindítónak az *An tan té nusz*, a francia helyesírás szerinti átíratban, továbbá egy lapalji megjegyzéssel, mely az *Am stram gram* kezdetű őshonos kiolvasóval állítja párhuzamba, mondván: „Ennek sincs több jelentése.” De „komolyabbra” fordítva a szót, lássuk csak, hogyan szól a *Süss fel, nap* Moreau anyanyelvén:

*Astre roi
Montre-toi!
Dans les prés sans toi les oies vont avoir froid.*

Nemcsak a „csillagkirály” jelentésű *Astre roi* telitalálata itt a remeklés, hanem az egész rigmus, ahogyan franciául is a gyermekdalok természetes egyszerűségével szólal meg, miközben persze mégiscsak őriz valami távolságot a francia dallamvilágtól, épp csak annyit, amennyi *mássá* teszi. Ahogyan sorra vesszük a nótákat, meglepve látjuk, milyen jól énekelhetők olyan egyébként nagyon különböző karakterű darabok, mint a *Megfogtam egy szűnyogot*, a *Tavaszi szél vizet áraszt* vagy -ki hinné? - a *Kossuth-nóta*. Hogy van valami enyhén valószínűtlen abban, ha franciául énekeljük: „Elfogyott a regimentje”? Nekünk, magyaroknak bizonyára, de hát ezeknek a daloknak már nem mi vagyunk a címzettjei. Olykor lehet olyan benyomásunk, mintha a francia szöveg feszegetne egy kissé a nem egészen rá szabott ruhában: például a *Felszántom a császár udvarát* első szakaszában vagy a *Meggyújtják a tüzet* esetében, noha ez utóbbi *mint szöveg* igazán szép. Más kérdés, hogy egy magyar egyáltalában meg tudja-e ítélni, meddig terjed az énekmondó szabadsága. Azt mindenestre ámulva látja, hogy Moreau-nál még az *Ó, mely sok hal terem* kezdetű jól ismert balatoni népdal hahotázó sorvégei is megszólalnak franciául. Goethe mondása jár az eszemben: „A fordítónak el kell mennie egészen a lefordíthatatlanig, mert csak ott jutunk el az idegen nemzet és az idegen nyelv érzékeléséig.”

A kötetben a népdalok mellett van féltucatnyi népballada, köztük a *Molnár Anna*, a *Kőműves Kelemen*, a *Júlia, szép leány*, sőt még versebe szedett találós kérdések is. Egyikük, a *borról* szóló, nem kevesebb, mint *négy változatban*. De hát miért is ne? Hol van az megírva, hogy egyszerre több fordításra csak a remekműveknek van joguk? Gara László már nem is tudom, hány költővel fordíttatta le Petőfi versét (*Fa leszek, ha...*), s bizonyára sokan emlékeznek még annak a fordításkötetnek a visszhangjára, mely *A vén cigányt* közölte mintegy tucatnyi francia fordításban. Üdvözljük inkább a költői versengés szellemének ezt a legújabb hódítását!

A kötetbe foglalt szövegek változatosak ugyan, de összefogja őket a szerzői szemlélet egysége. Azt vannak hivatva megmutatni, hogy „Magyarország távolról sem él olyan elszigeteltségben, mint némelyek elképzelik”. „Éppen fordítva igaz – véli Jean-Luc Moreau –, ez az ország, Európa szívében, egymással kezdetől fogva kevéfédő, mindig is egymásra épülő népek és kultúrák találkozási pontján fekszik.” Ami pedig költészetünket illeti: „Némi paradoxont megengedve magunknak, nem mondhatjuk-e el a magyar költészetéről, hogy bár ritka és nehéznek tartott nyelven szól, végső soron mégsem zárkózik olyan felséges elszigeteltségbe, mint a miénk, noha a francia világnyelv. Nem mintha az idegen költők nagy műveit nálunk nem fordították volna le; csakhogy ezt többnyire prózai módon tették, s mi bizony messze vagyunk attól, hogy más, szerencsésebb népekhez hasonlóan magunkhoz tudtuk volna hasonítani őket. Ami a magyar költészetet igazán eredetivé teszi, nem a pusztá és a cigányzene egzotikuma, hanem éppen az így befogadott hatások szerencsés ötvözése.”

Tudjuk, hogy egy könyv nemcsak szellemi, hanem nyomdai termék is. Ez a kötet nem volna az, ami – Zombory Éva illusztrációi nélkül. Ezek a rajzok a magyar népi díszítőművészet gazdag tárházából merítenek, s a maguk módján szintén amolyan bevezetést jelentenek népművésztünkbe. Ha a kötet olvasói engednek a szerzői biztatásnak, és valóban eljönnek egyszer Magyarországra, egy-egy hímnész, terítő vagy mázas korsó mintáit és alakjait már ismerősként üdvözölhetik.

Lesznek bizonyára, akik elcsodálkoznak, hogy Moreau mintegy féltucatnyi verset *magyar nyelven is* belopott a kötetébe. Petőfi *Orbánja*, Kisfaludy *„Mint a szarvas, kit megére...”* kezdetű dala, Weöres *Építő*kje két nyelven felel egymással a könyv széthajtott lapjain. Hogy nem véletlenül, abban egészen biztosak lehetünk. Elképzélhető, hogy a Weöres-vers oly tisztán ismétlődő tipográfiája, a francia mellett a magyar szöveg kiismerhetetlen hangátírása csupán jól álcázott kelepce, mely arra vár, hogy egy kíváncsiskodó elmét foglyul ejtsen. Jean-Luc Moreau-ra ez a pedagógiai-lélektani érzék is nagyon jellemző, s mi csak azt kívánhatjuk neki – és magunknak, az irodalmunknak –, hogy kelepcei a magyarul tudó „öslakos betűértők” számára gyarapítása érdekében minél hatékonyabban működjenek. (*Párisz*)

GORILOVIC S TIVADAR

Kazinczy Ferenc: Az én életem

Maga a Kosztolányi Dezsőtől gyakran idézett szép meghatározás (hogy ti. Kazinczy után nem maradtak halhatatlan műalkotások, viszont „élete a remekmű”) elegendő biztosíték arra nézve, hogy a széphalmi mester emlékezéseinek egybegyűjtése kivételesen érdekes és tartalmas olvasmány legyen. A nagyszülői és szülői ház leírása (az 1760-as években, Mária Terézia uralkodásának idején), a pataki diákevek és hivatalnokoskodása, a jozefinista esztendőök megelevenítése, a kor kiemelkedő íróival, költőivel, arisztokratákkal, közéleti emberekkel való találkozásainak felidézése, a szabadkőművesség és a nemesi-nemzeti ellenállási mozgalom belülről láttató jellemzése, a börtönévek s az azt követő családi perpatvarok keserőségei, házasságkötése, a nyelvújítási és irodalmi csatározások hullámai, az 1831-es pesti koleralázadás eseményei olyan, szinte filmszerű változatossággal és színességgel követik egymást a most kiadott, Szilágyi Ferenc által összeszerkesztett *Az én életem* lapjain, hogy csakugyan (mint Szilágyi rámutat) nincs a kornak olyan társadalmi regénye, mely valóságosság dolgában vetekedhetne vele.

Csak sajnálnunk lehet, hogy a szöveg jelentős része elsősorban a család, az utódok számára íródott (némileg az önigazolás szándékával), ezért hosszú-hosszú oldalakon értesülünk Kazinczy anyjának, Józsi testvérének ármánykodásairól, rágalmairól, anyagi manővereiről, miközben (például) 1828-as pesti útjával kapcsolatban éppen csak megemlíti egy-egy találkozását, de nem részletezi benyomásait a kor olyan reprezentáns alakjairól, mint Széchenyi vagy Vörösmarty. (Megle-